

Woorden van bevrijding

Enkele toespraken over de Tien Woorden

uit Anders-dan-Anders-diensten
in de Protestantse Gemeente Heemskerk
2012-2013

De Protestantse Gemeente Heemskerk is een gemeenschap in beweging. De kern van de zaak is dat wij samenkomen rond de aloude verhalen uit de Bijbel. Dat er gevierd wordt, gezongen en gebeden. En dat er een uitgestoken hand is voor mensen die hulp nodig hebben. Zo was het en zo zal het zijn. Maar het is goed als wij blijven zoeken naar de juiste manieren om te doen wat wij doen. Dat zal steeds weer anders zijn. In beweging dus.

Een voorbeeld daarvan is dat er in de afgelopen twee jaar verschillende nieuwe bijeenkomsten zijn gekomen, waarin wij op verschillende manieren proberen bij die kern van de zaak te zijn. Zo is er maandelijks op vrijdagavond MOED op vrijdag: een Meditatieve OEcumenische Dienst in de Dorpskerk, gericht op bezinning en stilte. Daarnaast is er maandelijks op zondagavond een bijeenkomst in de serie 'Bijbelverhalen voor Heemskerkers (en anderen)', waarin gezocht wordt naar de zeggingskracht van de oude verhalen voor het hier en nu. En er is ongeveer eens in de twee maanden op zondagochtend een Anders-dan-Anders-dienst. In deze diensten, steeds voorbereid door een groep gemeenteleden, experimenteren wij met de vormen van onze kerkdienst: er is andere muziek dan anders, er wordt een veelzeggende video van Youtube getoond, en/of... enzovoort.

In de afgelopen twee jaar stonden in deze Anders-dan-Anders-diensten de Tien Woorden centraal, beter bekend als de Tien Geboden. Een voor een kwamen ze langs en bleken ze ons nog heel wat te zeggen te hebben.

Wat wij u hierbij aanbieden, met een hartelijke groet, is een kleine bundeling van enkele toespraken uit deze Anders-dan-Anders-diensten. Deze geven natuurlijk geen indruk van de sfeer van de diensten, want die is onherhaalbaar, maar misschien wel van de inhoud, dat waar het om ging: de woorden die soms zo vreemd waren en soms ineens zo actueel bleken te zijn, die ons vrolijk maakten en inspireerden. Misschien kunnen ze dat via deze weg ook nog doen.

Marco Visser, predikant

De Tien Woorden: Exodus 20: 1-17

¹ Toen sprak God al deze woorden:

² Ik, JHWH, ben jouw God,

die je uit het land Egypte, uit het slavenhuis, uitgeleid heb.

³ Je zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.

⁴ Je zult je geen gesneden beeld en geen afbeelding maken van wat boven in de hemel, of van wat beneden op de aarde, of van wat in de wateren onder de aarde is.

⁵ Je zult je voor hen niet ter aarde werpen, hen niet dienen; want Ik, JHWH, je God, ben een jaloers God, die de ongerechtigheid van de vaders verhaal op de kinderen, op het derde en het vierde geslacht; op hen die mij haten.

⁶ Maar ik betoon vriendschap tot in het duizendste geslacht, aan wie mij liefhebben en mijn opdrachten bewaren.

⁷ Je zult de naam van JHWH, je God, niet leeg gebruiken, JHWH verontschuldigt niet wie zijn naam leeg gebruikt.

⁸ Gedenk de dag van de *sabbat* ('rust'), heilig die;

⁹ zes dagen zul je dienen en al je werk doen;

¹⁰ maar de zevende dag is sabbat voor JHWH, je God;

dan zul je geen werk doen,

jij, je zoon, je dochter, je slaaf, je slavin, je dieren

en je vreemdeling binnen je poorten.

¹¹ Want in zes dagen heeft JHWH de hemel en de aarde gemaakt,

de zee en al wat daarin is,

en Hij rustte op de zevende dag;

daarom heeft JHWH de dag van de sabbat gezegend en die geheiligd.

¹² Eer je vader en je moeder,

opdat je dagen lang duren op de leefgrond die JHWH, je God, je geven zal.

¹³ Je zult niet doden.

¹⁴ Je zult niet echtbreken.

¹⁵ Je zult niet stelen.

¹⁶ Je zult niet liegen over je naaste.

¹⁷ Je zult het huis van je naaste niet begeren;

je zult de vrouw van je naaste niet begeren,

en niet zijn slaaf, zijn slavin, zijn os, zijn ezel – al wat van je naaste is.

De goden van onze tijd

**Toespraak op 29 januari 2012 in de Morgensterkerk
over het eerste woord: ‘geen andere goden...’
Bijbellesing: Exodus 32: 1-6**

Als mensen vertellen over hun ‘christelijke opvoeding’, dan vertellen mensen altijd wat ze wel en niet mochten, vroeger. Op zondag niet fietsen. Of juist wel. En vaak zijn dat vrij onschuldige verhalen. Soms zijn die verhalen helemaal niet zo onschuldig. Dan vertellen mensen bijvoorbeeld, als ze móesten trouwen, als het meisje zwanger was, dat ze samen voor de kerkenraad (of nog erger: in de kerkdienst op zondag!) schuld moesten belijden. Dat zijn traumatische ervaringen. Afschuwelijk dat de kerk zo in de levens van mensen politieagent gespeeld heeft...

Nu zijn dit taferelen die we gelukkig bijna niet meer zien. Maar het bepaalt nog wel heel vaak het beeld van de kerk. Wat is de kerk? Welnu, de kerk is de instantie die je zegt wat je wel en niet mag, De Tien Geboden: die zeggen hoe het allemaal moet. Van God.

En nu gaan wij proberen óm te denken. En dat valt niet mee, want beelden en ideeën die in je hoofd zitten, die zitten vaak nogal vastgeroest. Maar we gaan het toch proberen: om ons beeld bij te stellen. We moeten van deze oude ideeën áf.

Het komt er allemaal door, denk ik, dat die bijbeltekst uit Exodus 20 volkomen uit z’n verband gehaald is. Je ziet het nog wel eens, in oude kerken: de Tien Geboden groot op de wand geschreven. Dan zijn ze dus uit hun verband gehaald. Dan hangen daar levensgroot tien politieagenten aan de muur, die in de gaten houden of jij wel fatsoenlijk bent...

Maar nu staat deze bijbeltekst in een groot verhaal. En dat verhaal is een bevrijdingsverhaal. Het volk Israël is met Mozes uit Egypte weggetrokken, weg uit de slavernij, uit het Angstland. De vrijheid tegemoet. Ze trekken door de zee, een onmogelijke weg. En dan komen ze in de woestijn.

II

En daar gebeurt het nu: de woestijn is de plek waar het geleerd moet worden. Namelijk het leven in de vrijheid. Want wat dat is, het goede leven, goed

menselijk leven –dat moet geleerd worden. Dat halen we niet uit onszelf, dat wordt ons aangereikt. Daar in de woestijn ontvangen we tien woorden. Tien woorden om dat goede leven gestalte te geven. Tien woorden van leven, tien woorden van vrijheid.

Geen tien geboden, dus. Dat woord ‘geboden’ staat er helemaal niet. Er staat: *toen sprak God al deze woorden.* Woorden van leven.

En wat zegt hij dan? Nu, dan zegt hij allereerst dit – en dat wordt meestal overgeslagen, en dan gaat het dus ook al meteen mis, als je dit niet mee hoort –: *Ik, de HEER, ik ben het: ik ben jouw God. Ik ben het die jou uit het Angstland, uit het slavenhuis heb weggehaald.* Hoor je, daar is in een notedop die hele bevrijdings-geschiedenis.

Hier horen we wie die God is, in één zin: ‘Ik ben die jou weghaalt uit de duisternis, uit de dood, uit de slavernij, en die jou in de vrijheid zet.’ Dit heeft hij op het oog: bevrijding, en ruimte en vrede voor mensen.

III

Maar goed, je zou kunnen zeggen: mooi, maar hoe nu verder? Goed verhaal, maar hoe wordt dat concreet? Hoe krijgt dat handen en voeten? Laten we nu niet meteen moeilijk gaan doen! Laten we het nu eerst eens zo positief mogelijk zeggen. Laten we nu niet meteen heel diep gaan nadenken, met een diepe frons ons afvragen hoe dat dan nu allemaal moet, moeilijk moeilijk. Nee, dat is helemaal niet moeilijk! Hoe ga je dan nu leven? Als je net in de ruimte komt, als je net in de vrijheid bent gezet? Dan ga je bevrijd leven! Dat is het. Het is niet meer, maar het mag zeker ook niet minder zijn: dan ga je bevrijd leven. Je mag ademen, je mag vrolijk zijn, je mag genieten. Je zult zingen. Je zult voor elkaar zorgen, je zult er voor elkaar zijn. Elkáár helpen om goed, bevrijd te leven. Want dan is het ook niet alleen maar voor jezelf...

Ik moet altijd denken aan koeien. (Hè, wat, koeien?) Die zien wij niet zo in deze omgeving, wij zien meer de hoge schoorstenen van Tata Steel. Maar we kennen het beeld allemaal wel: als koeien in het vroege voorjaar weer de wei in mogen. Als het hek opengaat, dan hebben ze geen aansporing nodig. Maar dan zie je ze springen en dansen. Dat is prachtig, dat is bevrijd leven! Die koeien maken zich er geen zorgen over of ze wel of niet op zondag een ijsje mogen eten...

IV

Ik, de HEER, ben jouw God, die jou uit het Angstland, uit het slavenhuis uitgeleid heb. Zo is deze God, dit heeft hij op het oog. Hij zet ons in de ruimte. En dan moeten wij die ruimte natuurlijk ook léven. En nu is het raadsel van ons mensen, dat we dat niet doen. En het raadsel van de kerk is vooral ook: dat we dat verhaal kennen, maar het niet doen.

Het eerste wat we horen is ongeloofelijk fundamenteel. Het eerste woord vat alles samen. Als je dan bevrijd bent – blijf dan ook bij deze Bevrijder. Blijf dan bij deze God, die jou zo goed gedaan heeft. En maak jezelf dan niet weer opnieuw tot een slaaf. Breng jezelf dan niet opnieuw onder de macht van andere instanties. Blijf dan ook vrij.

Je zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben. Zo luidt dan dus dat eerste woord. Ik heb het toch maar zo letterlijk vertaald, omdat je het dan namelijk voor je ziet. De God van Israël staat hier als het ware voor je, en zegt: ‘Hier ben ik, jouw Bevrijder, om het leven ruim en goed te maken. Zet nou geen andere goden voor mijn gezicht. Want dat staat dan tussen ons, dan kun je mij niet meer zien, dan hebben wij geen contact meer...’

In de Nieuwe Bijbelvertaling wordt dit woord vertaald met: ‘Vereer naast mij geen andere goden’. Maar dan zie je het plaatje niet meer. Die goden komen niet náást deze Ene te staan. Maar het woord is dit: zet nou geen andere goden tussen ons in, want dan kunnen we elkaar niet meer zien...

V

En wat is dat dan nu? Wat zijn dan nu die instanties? Wat zijn de machten waarvoor wij knielen? We hebben deze dienst aangekondigd als: ‘De goden van deze tijd’. Wat zijn dan nu de goden van deze tijd?

Dat ga ik dus niet zeggen. Je zou zeggen: ‘Kom op, dominee, kop em in!’ Je zou zeggen: ‘Kom op, nu stem verheffen en zeggen waar het op staat!’ Maar dat ga ik dus niet doen. (Hè, jammer!) Dan zouden we weer terug bij af zijn.

Dan ben ik weer de politieagent die wel weet wat er allemaal verkeerd is. Dan zijn we weer terug bij het moralisme van vroeger.

Wat is het? Dat is voor een ieder anders. Als u straks bij de koffie bent, vraag het dan eens aan elkaar: wat is het voor jou? En dan eens niet over anderen beginnen, of over 'de samenleving', of over 'de jongeren van tegenwoordig', maar zeg eens iets over jezelf.

Iemand heeft eens een mooie definitie gegeven: de goden, dat zijn:

1. dat waarvan je zegt dat het groter is dan jijzelf,
2. dat waarvan je zegt dat het je heilig is,
3. dat waarvoor je bereid bent te offeren.

Het lijkt me een heldere checklist. Wat is dat: je carrière, of je goede naam, of je uitstraling naar buiten toe, je mooie buitenkant, of...?

De Bijbel vertelt er een verhaal over: over het Gouden Kalf. Het volk zegt tegen Aäron: *Sta op, maak een god die voor ons aangezicht gaat!* Het volk citeert daarmee nota bene dat eerste Woord. De God van Israël zegt: *geen andere goden voor mijn aangezicht!* En het volk zegt: wij willen nou eindelijk eens een god voor ons aangezicht!

En dan is het vervolgens niet voor niets een stier. Een stierkalf, dat staat voor: potentie, kracht, vruchtbaarheid. En dat is in de Bijbel op heel veel plekken de god waar het, uiterst kritisch, over gaat: de god van de vruchtbaarheid. Wij zouden zeggen: de economie. Groei, potentie, stijgende lijnen...

Als wij het over de economie hebben, vandaag de dag, dan hebben we het natuurlijk niet over een god. Maar het opmerkelijke is, dat er wel vaak religieuze begrippen gebruikt worden: we moeten in de euro geloven, we moeten vertrouwen hebben in de economie. En niet te vergeten: 'We moeten allemaal offers brengen...'

De goden van deze tijd, de goden van alle tijden – het zijn allemaal heel gewone dingen. De economie is gewoon de economie. Geld is gewoon een betaalmiddel. Totdat we er afhankelijk van worden. Totdat we ervoor knielen en we even later merken dat het ons leven beheerst, dat het onze beslissingen bepaalt. Het zijn allemaal heel gewone dingen, totdat we merken dat ze ons belemmeren om voluit mens te zijn. Totdat we merken dat we niet meer vrij zijn, dat we niet meer het goede leven leven.

En nu gaat het in dat eerste Woord dus om een afzegging. Dat je zegt: Het zal allemaal wel, er zijn zoveel belangrijke dingen, maar ik laat me niet meer knechten. Ik wil geen knecht meer zijn van al die machten en goden en wat er allemaal is. Want er is er één die mij vrij gemaakt heeft. En daar wil ik het mee doen.

VI

En tenslotte – daarom zijn we in de kerk. Er zijn natuurlijk allerlei redenen om naar de kerk te gaan. Er zijn ook allerlei redenen om het niet te doen. Maar ten diepste is het dit, denk ik: wij zijn hier om weer teruggebracht te worden bij dit verhaal van bevrijding, bij de woorden van deze Bevrijder. Want voor je het weet raak je het kwijt. In de dingen van alledag, in de dingen van onze wereld. En voor je het weet raak je hém kwijt.

Dan kom je hier, en dan krijg je te horen: je mag geen slaaf wezen van wie dan ook of van wat dan ook. Je mag vrij zijn! Je hoeft niet klem te zitten, opgesloten in de macht van wat of wie dan ook. Nee, je mag opademen, in de ruimte staan. Kniel dan ook niet meer voor de goden. Blijf dan bij je Bevrijder. Want bij hem, bij déze Heer, mag je rechtop staan. En zul je léven.

Om dat te horen zijn wij hier.

Beeldvorming

**Toespraak op 25 maart 2012 in de Morgensterkerk
over het tweede woord: 'maak geen beeld...'**

Bijbellezing: Marcus 14: 1-11

Als wij hier in de kerk zo bij elkaar zijn, dan heb ik een droom. Namelijk dat wij hier als gemeente allemaal kunnen zijn, die we zijn. Dat we er helemaal mogen wezen, met alles erop en eraan. Dat we voor elkaar ons ware gezicht mogen laten zien. Dat we onszelf kunnen zijn.

Je zou even kunnen denken: dat is toch vanzelfsprekend. Maar nee, vaak zijn we helemaal niet onszelf, maar verstoppen we onszelf achter een plaatje, een buitenkant. Ik weet niet of u die uitspraak ook al eens gehoord hebt – ik wel in ieder geval –, van mensen die een verdriet hebben: 'Ik ga zondag maar niet naar de kerk. Want dan moet ik zo huilen.' Terwijl, als je nu érgens met je verdriet terecht kunt, dan is het toch de kerk – zou je zeggen. Als je nu ergens heen kunt met je zorgen of met je angsten, met je verdriet – dan is het toch wel de gemeente van Jezus.

Maar al te vaak houden wij een beeld van onszelf omhoog: dit ben ik, zo wil ik gekend worden. Terwijl dat misschien maar een deel is, misschien maar een fractie, van wie je echt bent. Wij maken een beeld van onszelf, maar vooral ook van anderen. Hoe vaak zeggen we niet, of denken we niet: 'O, die-en-die! Leer mij die-en-die kennen, ik weet precies hoe hij is...' En daarmee is die ander opgesloten in een plaatje, in mijn beeld.

Heel spannend is dat tussen ouders en kinderen. Ouders moeten zich daar geloof ik heel bewust van zijn, dat ze een beeld hebben van hoe hun kinderen zijn, of hoe ze móeten zijn. Misschien ben je zelf wel een kind van ouders, die precies voor ogen hadden (of nog hebben) hoe jij bent, of liever gezegd, hoe je moet zijn. Met allerlei verwachtingen waar je aan moest voldoen, of nog. Misschien moest je wel die altijd-aardige zoon zijn. Of die begaafde dochter. Of misschien was het wel juist andersom. Misschien was het beeld wel juist: dat je niet handig bent, of niet slim. Dat je niet voldoet. En dat staat dan vast. Uit zo'n beeld kom je niet gemakkelijk los.

Ouders hebben vaak een beeld van hun kinderen. Kinderen natuurlijk ook van hun ouders. Een ideaalbeeld. Of juist niet ideaal.

Een ander voorbeeld. Kijk eens naar dit filmpje op YouTube: 'Dove Evolution'.

Avant

Après

Ik vind dit een prachtig filmpje, omdat het begint met zo'n echte vrouw. Iemand als wij: mooi, vriendelijk gezicht. Met heel gewoon haar en een niet helemaal gladde huid. Prachtig. Maar dan gaat men in de weer met make-up, en vervolgens met photo-shop. Het einde is een beeld dat wij overal om ons heen zien, in de reclame, en dat we ons vervolgens eigen maken: zo moet het eigenlijk. Zo moeten vrouwen en mannen eigenlijk zijn. Niemand is zo! Maar we vereren allemaal dat beeld. Dit is ons idool, hier streven we naar, als samenleving. En dan komt dat laatste zinnetje in beeld: *No wonder our perception of beauty is distorted*. Geen wonder dat onze waarneming van schoonheid verworden is. Namelijk omdat we een beeld voorgeschoteld krijgen, waar geen echt mens meer op te zien is.

Wij houden onszelf en elkaar gevangen in beelden. Maar wie ben je echt? Mens, kom tevoorschijn!

II

Jezus is in Betanië ('Huis van de Armen'), in het huis van Simon de Melaatse. En terwijl hij aan de tafel aanligt, komt er een vrouw met een kruik vol echte kostbare nardusmirre. Ze breekt de kruik, en giet het uit over Jezus' hoofd.

Er is een maaltijd aan de gang. Jezus is te gast bij iemand, samen met zijn leerlingen. En alles is goed, en alles is mooi. Alles gaat zoals het gaat. Het is het bekende patroon: samen eten, gezellige boel, goed gesprek. En dan komt

daar ineens die vrouw, die er dwars doorheen breekt. Die door de gebruikelijke gang van zaken heen breekt. Zij zet alles op z'n kop.

En de leerlingen reageren er ook zo op: Wat krijgen we nou? Ongehoord! Wat is dat wel niet waard? Driehonderd denariën! Typisch, je hebt er altijd wel van die mensen bij, die precies weten wat de dingen kosten. Van die mensen die denken in kassabonnetjes. Driehonderd denariën. Dat hadden we aan de armen kunnen geven...

Het is een ongelofelijk spannende scène. Je ziet hoe de leerlingen een helder plaatje in hun hoofd hebben van hoe de dingen moeten gaan. Een helder beeld van zichzelf. En niet in de laatste plaats een helder beeld van Jezus. Zoals ook wij een beeld hebben van onszelf en van elkaar. En van Jezus.

Ja, want wie is Jezus? Jezus is natuurlijk de weldoener. Jezus is degene die redt, die helpt. Hij is degene die goed doet. En in zijn spoor moeten wij ook een beetje goed doen natuurlijk. Het plaatje is dus duidelijk: aan de ene kant heb je Jezus. En ons. Jezus is de helper. En wij ook, wij zijn er redelijk goed aan toe, dus wij moeten ook proberen anderen een beetje te helpen. En aan de andere kant heb je de armen, de mensen die er slecht aan toe zijn, de mensen die onze hulp nodig hebben.

En dan komt daar die vrouw binnen, en die draait alles om. Wat zij doet, past niet in het plaatje. Zij doorbreekt het beeld, dat wij met z'n allen in ons hoofd hebben van Jezus. Deze vrouw ziet wat geen ander ziet: dat Jezus namelijk geen held is, geen helper. Maar dat hij zelf hulp nodig heeft. Hij is geen held. Hij is een gekruisigde. Een mens die sterven zal.

De leerlingen hebben zo hun beeld van Jezus gemaakt. Zoals wij ook, natuurlijk. Dat zul je altijd zien: Jezus past altijd in ieders straatje. Voor de één is hij het voorbeeld van goed leven, voor de ander is hij de zaligmaker. Voor de één is hij de innerlijke inspiratiebron, voor de ander is hij een soort links georiënteerde maatschappelijk werker. Maar wie is hij echt? Wat is zijn ware gezicht? Dat ziet alleen maar zij, deze vrouw. Zij doorbreekt al die beelden, en ziet hem zoals hij is. En dan zalft ze hem met mirre, dat is het kruid, waarmee dode lichamen verzorgd worden...

Jezus blijkt mens te zijn onder de mensen. Net zo klein, net zo zwak, net zo stervend. Hij is een arme met de armen. De leerlingen zeggen: We hadden naar de armen kunnen gaan en ze driehonderd denariën kunnen geven. En intussen hebben ze niet door, dat Jezus zelf zo'n arme is. Het hele verhaal

speelt zich niet voor niets af in Betanië, wat Huis van de Armen betekent. Daar is Jezus thuis.

III

Daar is de God van Israël thuis. Ja, God zelf is daar. God zelf is onder die mensen, onder die armen, onder die hulpbehoevenden. En zo doorbreekt hij zelf de beelden die wij van hem maken. Immers, als er nu één, zeg maar, het slachtoffer geworden is van beeldvorming, dan is het God wel. Hij lijkt inmiddels wel onherkenbaar geworden achter de eindeloze beelden die wij van hem maken. Dat moeten we ons altijd goed realiseren: dat wij een beeld van hem in ons hoofd hebben. En dat ons beeld van hem niet hetzelfde is als wie hij werkelijk is.

Sterker nog, op het moment dat we dat denken, dan is hij weg. Op het moment dat we denken hem te kennen, op het moment dat wij menen dat we hem nu wel zo'n beetje in de vingers hebben, dan onttrekt hij zich juist aan onze grijpgrage handen. Wij kunnen hem niet vastleggen, wij kunnen hem niet kennen. Alleen maar soms, even: dan laat hij zich zien. Soms, even, laat hij van zich horen. In die vreemde verhalen over die vreemde mens van Nazareth.

What if God was One of Us! Dat lied hoorden we eerder in deze dienst. Het lied gaat over die vraag: stel je voor, dat God een van ons zou zijn. Hoe zou dat zijn, als hij gewoon maar zomaar iemand is. Zomaar een vreemdeling, zoals iemand die in de bus zit, op weg naar huis. Een schooier zoals wij.

Lieve gemeente, het geheim van de Bijbel is: dat is dus zo. God is: *one of us*. Dat is hij dus: *just a slob like one of us*. Zomaar een sloeber zoals wij.

Dat zet alles op z'n kop! Ik hoop dat dat wel duidelijk is, dat dat een revolutie is, dat dat alles overhoop haalt. Want het beeld dat wij in ons hoofd hadden, was: hij is een held, een reus, de grote God in de hoge hemel. Maar hij blijkt *one of us* te zijn. Helemaal! Dus ook geen persoon zoals we die kennen van de billboards, zoals we die zien in de reclame. Een mooie man met wapperende haren, en met de computer nog wat mooier gefotoshopt. Nee, een stervende, een verliezer, een gekruisigde.

Zo, op die manier, wil hij ons helpen. Daar, in de ellende, zal hij onze bondgenoot zijn.

Van ophouden weten

Toespraak op 2 september 2012 in de Morgensterkerk
over het vierde woord: 'gedenk de sabbatdag...'

Bijbellezing: Genesis 1:26 – 2:3

De mens wordt in het licht geroepen. Dat hoorden we in de lezing uit Genesis:
God zei: laat ons mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis!

En denk nu niet dat die teksten gaan over iets wat zich heel lang geleden heeft afgespeeld. Helemaal niet, het gaat over hier en nu. Het geldt voor ons allemaal, iedere dag weer. Iedere dag opnieuw mogen wij weer mensen naar Gods beeld en gelijkenis worden. We zijn dat niet van onszelf. Maar iedere dag opnieuw mogen we het wórden.

En wat is dat dan: mens naar Gods beeld? Nu, dat wordt verteld. Naar het beeld van God wil allereerst zeggen, dat die mens tevoorschijn komt als: mannelijk en vrouwelijk. Met z'n tweeën dus. En dat is geen biologische informatie (je hebt van die soort nu eenmaal een mannetje en een vrouwtje nodig). Nee, mens naar Gods beeld wil zeggen: de mens mag niet eenzaam zijn. De mens is in relatie met mensen om hem/haar heen. Die heeft anderen naast zich nodig, anderen die anders zijn dan hij. Dat is het eerste.

En dan is vervolgens het tweede: *God zegende hen en God zei tot hen: Wees vruchtbaar, vermeerder je. Vervul de aarde en onderwerp haar...* Enzovoort. Dat is dus het volgende. Mens naar Gods beeld wil kennelijk ook zeggen dat die mens in actie komt. Dat 'ie iets gaat doen. Hij gaat aan de slag. Namelijk om er een goede aarde van de maken.

II

Aan de slag dus! Zou je denken: 'Hup, dominee afronden. Gauw nog een liedje zingen en dan er tegen aan...' Maar nee. Want het is nog niet afgelopen. Het scheppingsbericht is nog niet afgelopen. Ze zeggen wel eens: de mens is de kroon op de schepping. Maar dat is niet waar. Stelletje verwaande kwasten zijn we als we dat zo zeggen! Want het is pas de zesde dag. Er komt nog een *zevende* dag. En die is pas de kroon op de schepping!

God voltooide op de zevende dag het werk dat hij had gemaakt... Hoe? Hoe worden de hemel en de aarde voltooid: doordat God ophoudt. De voltooiing van alles is: even niks. De voltooiing is dat God ophoudt. Punt.

En dat vind ik nu altijd zo kostelijk aan dit verhaal. Ik vind het zo grappig, en tegelijk zo diep en zo góed: de mens wordt in het licht geroepen. En we weten dat die mens een grote opdracht krijgt. Oké, maar wat is nu het eerste wat die mens doet? Hij wordt geschapen, en dan wordt hij de volgende dag wakker; en wat gaat 'ie dan doen? Waarmee vult hij zijn eerste dag? Met niks! Hij gaat zitten niks. Ja, misschien gaat hij met zijn lief wat wandelen door het paradijs. Misschien gaan ze ook even op bezoek bij de buren van een paradijs verder. Misschien plukken ze een ijsje van de boom. Of een punt appeltaart. Maar verder doen ze niks.

Rusten. Ophouden. En je zou kunnen zeggen: hoezo ophouden, ophouden waarmee? Hij is nog niet eens begonnen! En toch is het zo: hij begint met ophouden, die mens. Hij is immers geschapen naar Gods beeld. Dus wat God doet, dat doet hij ook. En dat is, om mee te beginnen: ophouden.

III

Let op! Het gaat hier, op de eerste bladzijden van de bijbel, meteen al om álles. Het gaat niet alleen om het gegeven dat de mens af en toe wat rust nodig heeft. 'De boog kan niet altijd gespannen staan.' Nee, het gaat veel dieper. Het gaat om alles. Wij horen hier wie God is. Daar gaat het om, niets meer en niets minder. God is Bevrijder. Hij is een God die wil dat mensen vrij zijn. Dat je opademt. Dat er een lach klinkt. Dan is het goed. Dat is wat deze God wil. En daarom geeft hij de sabbat aan de mens, die dag van rust.

En ik denk dat het er niet om gaat dat het ook echt, letterlijk, per se, de zevende dag is, de zaterdag. De christelijke kerk heeft er heel vrijmoedig de zondag van gemaakt, omdat dat de opstandingsdag is. Nee, het gaat erom, lijkt mij, dat er een dag is van op adem komen, jezelf hervinden, tot je recht komen. Dat is het geschenk van de God van Israël aan de wereld.

Het is dus een geschenk. Dat is belangrijk: als wij het over de rustdag hebben, dan hebben we het normaal gesproken vooral over een gebod, iets wat je móet. Maar het is dus allereerst en bovenal een geschenk. Niet iets wat je moet, maar wat mág!

Wat dat betreft is het juist ook in ons land ongelofelijk mis gegaan: dat je op zondag niet mocht fietsen, niet mocht dansen, geen t.v. mocht kijken... Wat een misverstand! Want daardoor werd de sabbat meer en meer iets wat je móest. En er waren dan allerlei dingen die je niet mocht. Moeten en niet-mogen – dat werd de sfeer. Terwijl het juist de dag is van mógen. Eindelijk een dag waarop je alles mag en niets moet.

IV

En kijk ons nu toch eens... Wij hebben geen tijd! We moeten rennen, springen, vliegen, duiken, vallen, opstaan en weer doorgaan. Zo zit onze wereld in elkaar, en zo zitten wij in elkaar.

Kijk eens naar deze clip op Youtube: Queen – Lazing on a Sunday Afternoon.

Kostelijk! Luiere op zondagmiddag. Maar intussen wordt wel de absurditeit van ons dagelijks leven heel mooi beschreven:

Op maandagmorgen ga ik naar m'n werk.
Op dinsdagmorgen ga ik op huwelijksreis.
Voor zonsondergang ben ik al weer terug.
Op zaterdagavond doe ik een huwelijksaanzoek
(There he goes again!)
Woensdagavond ga ik fietsen,
Vrijdag ga ik schilderen in het Louvre...

We rennen met z'n allen met vliegende vaart weer terug naar de slavernij. De slavernij waaruit wij nu juist bevrijd zijn door de God van Israël. Hij hééft ons, zijn mensen, bevrijd uit het slavenhuis Egypte. Het is het oerverhaal van de Schrift: deze God heeft zijn mensen losgerukt uit de benauwdheid. Hij wil dat wij vrije mensen zijn, dat wij léven.

Maar wat doen wij: wij maken onszelf weer tot slaven. Van onze agenda's, van onze afspraken, van ons geregel, van onze ongebreidelde drift en drukte. Kijk ons nu toch terughollen naar Egypte. Met een telefoontje aan het oor. Hollen!

V

Het geschenk dat de Mensengod van Israël ons geeft – we hoeven het alleen maar aan te nemen. Dat is geen onmogelijke opgave, dat is niet hoog, niet moeilijk. Het zit al in de kleine dingen: het is dat je er even bij stilstaat als de zon doorbreekt. Heerlijk! Het is even de tijd nemen voor een mok thee. De krant op tafel. Even alles uit je handen laten vallen en een wandeling maken met je lieveling. Het is even omkijken als je een kind hoort lachen. Dat is niet moeilijk, en het zijn wel de momenten dat er even iets oplicht van de sabbat. Dat zijn geschonken ogenblikken.

Overigens, daar moet ik wel iets bij zeggen, dat mag niet ongenoemd blijven. We moeten ons wel realiseren dat dit geschenk van de sabbat voor eindelijk veel mensen helemaal niet zo dichtbij is, niet zo voor het oppakken ligt. Dat zijn de mensen die in de verste verte er niets van merken. Mensen op de vlucht voor geweld, voor honger. Mensen van wie de huizen en de gezinnen kapotgeschoten zijn. Mensen die niets meer hebben door een natuurramp. De sabbat, dus dat zij even kunnen ópademen, dat ze een moment lang weer even mens zijn – dat is iets wat bevochten moet worden. Voor hen is de sabbat niet eenvoudig, niet dichtbij. Maar een diep verlangen, een bittere noodzakelijkheid. In dat licht is de sabbat, als ik het zo mag zeggen: een goddelijk afweergeschut tegen het geweld en de onmenselijkheid. De sabbat: een diep verzet tegen de waanzin van onze wereld.

Zo. En nu is het tijd om op te houden.

Eén ding nog. Namelijk mijn wens dat toch in ieder geval de kerk een plaats is, midden in onze wereld, waar iets mag oplichten van de sabbatsvrede. Dat in ieder geval wij, als kerk, niet van vergadering naar vergadering rennen. De ervaring is dat het in het kerkelijk bedrijf (de term alleen al!) toch ook erg vaak gaat over plannen, afspraken maken, dingen organiseren, en dan weer door naar het volgende.

Het is mijn wens voor de kerk dat hier dan toch een plek is om op adem te komen. Dat we de tijd hebben voor een goed woord, en voor een lied. Ja, dat wij tijd hebben. Namelijk omdat de God die wij bezingen – omdat hij tijd voor óns heeft.

Het verhaal van de generaties

**Toespraak op 11 november 2012 in de Morgensterkerk
over het vijfde woord: 'eer je vader en je moeder...'
Bijbellezing: Psalm 78**

Wij zijn de eersten niet. We hebben het niet bedacht, we zijn er niet zelf op gekomen. Maar we hebben het gekregen. Dat vind ik in de kerk altijd iets heel moois. Dat het gaat van generatie op generatie. We hebben het niet zelf bedacht, maar we staan zagezegd op de schouders van anderen.

Wat hebben we ontvangen? Het Verhaal. Het Verhaal van de Bijbel. Het geloofsverhaal. Wat je er ook maar mee gedaan hebt! Misschien heb je het ontvangen en het overgenomen en het van harte geloofd. Maar misschien heb je het ook wel aan alle kanten betwijfeld. Misschien moest je ook wel van alles overboord gooien van wat je ontvangen had. Maar hoe dan ook, hoe je er ook maar mee omgegaan bent, of nóg – je hebt het gekregen, dat Verhaal.

En ik zou willen vragen: van wie? Van wie heb je het ontvangen? Wie heeft het je doorverteld, of voorgezongen? Wie heeft jou op het spoor gezet? Misschien inderdaad ouders, vader en moeder. Maar misschien ook wel grootouders. Of een juf of een meester op school, of op de zondagschool. Of een predikant. Of allerlei verschillende mensen. Van wie heb je het ontvangen? Denk daar eens een moment over na...

II

Eer je vader en je moeder! Je hoort misschien wel, dat ik de begrippen 'vader' en 'moeder' breder opvat dan alleen maar de biologische ouders. Dat is omdat in de Bijbel nooit de bloedband beslissend is. Het gaat om de hele voorgaande generatie, die aan jou leert wat je moet weten om goed mens te zijn. Dat kunnen natuurlijk zeker je biologische ouders zijn, maar het kunnen ook anderen worden op bepaalde momenten in je leven. Maar gezegend de mensen, die ouders hadden of hebben, van wie ze op aan kunnen, op wie ze kunnen vertrouwen. Gezegend die mensen!

Zie bijvoorbeeld eens deze clip: Alain Clark – Father & Friend

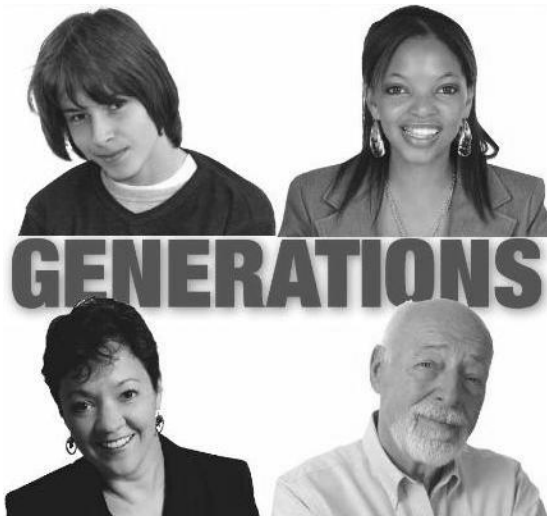
III

Eert uw vader en uw moeder! Ook dit woord is, net als de andere negen woorden, misverstaan en misbruikt. Als gebod, als stok om mee te slaan. Er is eindeloos tegen kinderen gezegd: je moet altijd gehoorzaam zijn, altijd doen wat er gezegd wordt – met een beroep op dit woord.

Een beetje gehoorzaamheid van kinderen is nooit weg, natuurlijk (sprak hij als jonge vader), maar als dit woord zo gebruikt wordt, wat een onmenselijkheid schuilt er dan in! Hoe worden mensen dan klein gehouden. En zeker wie als kind door ouders is geschonden, op welke manier dan ook, geestelijk of lichamelijk; als je bent genegeerd, of mishandeld, misbruikt – dan is dit een onmogelijk woord. Zeker als je het zo opvat zoals ik het net omschreef: als een oproep tot gehoorzaamheid, gesproken vanuit de hoogte.

Maar wat is eigenlijk 'eren'? 'Eer' is in het Oude Testament hetzelfde woord als 'gewicht'. Je eer, dat is je gewicht, dat wat je voorstelt. Iemand eren is dan vervolgens: iemand het gewicht toekennen dat hij heeft. Dat is: iemand zien zoals hij is. Het is niet: iemand op een voetstuk zetten. Het is niet: iemand groter maken dan hij is. Integendeel, het is iemand erkennen zoals hij is.

Dus: eer je vader en je moeder, dat wil zeggen: zie en erken wie je vader en moeder voor jou zijn. Zie en erken wat ze voor je hebben gedaan. En misschien zit daar wel helemaal bij in dat je ook mag zien en erkennen wat er mis is, het falen. Eren is dan: fair zijn. Benoemen wat is. Het goede benoemen, en ook het verkeerde benoemen.

(Tussen twee haken: wij vinden dat benoemen wel eens lastig. Ook het goede benoemen, is niet eens zo gemakkelijk. Zoals ook in het lied dat we net hoorden. Daar zingt de een tegen de ander: Ja sorry, ik laat het misschien niet altijd zien, ik zeg het misschien niet vaak genoeg... maar ik zing het nu dan maar: *glad that you're around*. Blij dat je er bent... Dat mag gezegd worden! Zoals dan anderzijds het verkeerde ook benoemd mag worden.)

IV

Maar nu: waarom zóu je? Waarom zouden wij die eerdere generatie erkennen en eren? Dat is niet gewoon, omdat dat mot. Of: gewoon, omdat God het zegt. Nee, er is een heel bepaalde reden voor. En dat is: dat die eerdere generatie een grote taak heeft. En dat is: het doorvertellen van het Verhaal. Dat Verhaal doorvertellen en voorleven. Dat is de reusachtige en prachtige taak van de eerdere generatie. Om aan de volgende generatie het Verhaal door te geven.

En dat doen ze dus ook, de vaders en de moeders, en dat hebben ze gedaan. Daar begonnen we daarstraks mee. En daarom mogen we (en moeten we) ze ook de eer geven die ze toekomt. En daar dankbaar voor zijn, dat ze dat gedaan hebben. Eer uw vader en uw moeder: daarom!

Daar gaat ook die Psalm 78 over. Moeilijke tekst, maar prachtig. Het gaat over de vaders: de vaders en de moeders, die eerdere generatie. Het Verhaal wordt door de vaders en moeders doorverteld en voorgeleefd aan de zonen en dochters. Zo wordt het doorgegeven. Waarom? Zodat die het op hun beurt ook weer doorgeven.

En daarom begint de Psalm dus ook met een oproep aan de jongeren om te luisteren: luister naar die Onderwijzing, luister naar dat Verhaal. Het begint dus met die oproep: jongere generatie, luister naar de oudere generatie.

Maar nu opgelet! Want ik zie de ouderen al denken: 'Altijd al gedacht! Dat is dus de bedoeling: de jongeren moeten luisteren. Altijd al gedacht. En gelukkig zegt de dominee het nu eindelijk ook een keer.' Maar let op, er wordt nog iets gezegd. Er staat: de volgende generatie moet het Verhaal leren kennen. Waarom? Zodat ze op God vertrouwen. Ja, en: *opdat de zonen niet worden als de vaders!* De jonge generatie moet het Verhaal leren kennen, om níet zo te worden als de oudere generatie. De zonen en dochters moeten leren van de vaders en de moeders, om het vervolgens ánders te doen.

Dus, als ik me even tot de jongeren mag richten: Doe het anders! Leer van je ouders, en van de ouderen, dat je het anders moet doen. Dat je je eigen weg mag en moet gaan.

V

Zie je, dat vind ik een enorme verrassing in de tekst. Dat zet ineens alles op z'n kop. Wij zijn natuurlijk gewend, zeker in de kerk, om naar de eerdere generaties te kijken, en te denken: 'Dat was tenminste nog wat! Die gingen naar de kerk, en geloofden nog volop. Vroeger was het beter. En de volgende generatie? Nu ja, daar hebben we het niet echt van te verwachten...'

En nu hier, met deze tekst in de hand, is het precies andersom. Hier wordt ineens gezegd: Nu ja, die vorige generatie... nee. Maar de volgende generatie... ja! Alles wordt verwacht van de volgende generatie.

En dat vind ik prachtig. Ik vind enerzijds het realisme prachtig. De Psalm heeft geen ideaal beeld van vroeger, geen idyllisch plaatje van de mensen. Nee, als je terugkijkt, zie je dat mensen steeds weer onstandvastig zijn, ontrouw, de verkeerde keuzes maken.

Maar anderzijds vind ik ook de hoop prachtig. Met wat een hoop en wat een verwachting wordt er naar de toekomst gekeken. Tegen de jonge generatie wordt gezegd, met overgave: je kunt een verschil maken. Je kunt het anders doen. Je kunt iets goeds betekenen voor de aarde, voor de mensen, voor de toekomst. Luister naar de oudere generaties. Leer van ze. Maar dan vervolgens: maak je eigen keuzes. Ga je eigen weg. Maak je eigen fouten. Hoor hoe je van de Bijbel een ongelofelijk vertrouwen meekrijgt...

VI

Tenslotte, één klein dingetje nog. Maar dit is wel het allerbelangrijkste: over wat voor een verhaal gaat het hier eigenlijk? Ik heb het wel steeds over 'het Verhaal', dat doorgegeven wordt van generatie op generatie. Maar welk verhaal is dat?

Welk verhaal? Nu, daar is de Psalm heel helder over: het is het verhaal, dat de God van Israël trouw blijft. Het is niet het verhaal van de grote daden van de mensen van vroeger. Het is ook niet het verhaal van de grote daden van de mensen die nog komen. Het is het verhaal van de grote daden van deze God. Het is niet het verhaal van het geloof van mensen. Het is het verhaal van het geloof van God. Dat hij gelooft in mensen, dwars door alle ongeloof van mensen heen.

Het is het verhaal dat hij zijn mensen bevrijdt uit alle chaos en ellende. En meegaat op de weg, dwars door alles heen.

Het is het verhaal dat hij aan ons vasthoudt, ondanks heel onze onstandvastigheid.

Het is dat hij met ons doorgaat. Met de moeders en de vaders, met de zonen en de dochters. Van generatie op generatie.

